

ELENA BOSETTI

Márk evangéliuma: út a látás felé Mk 1,9–10 a teljes evangélium mélységében

*Az antik köveken való „túl-látás” örömeiben
ajánlom Virginio Ravanelli atyának,
aki a Biblia világának fáradhatatlan utazója és idegenvezetője*

Márk evangéliumában különös kapcsolat van a *jön* és a *lát* ige között, ezzel a két igével találkozunk ugyanis Jézus bemutatásánál, de az egész evangélium is olvasható úgy, mint „út a látás felé”.¹

Márk evangéliumának első fejezetében a „jön” ige (ἔρχομαι) nyolcszor fordul elő, hatszor Jézusra vonatkozik. Róla mondja Keresztelő János, hogy „eljön” (ἔρχεται: 1,7), az evangélista hirdeti, hogy „eljött” (ἦλθεν: 1,9. 14. 39; ἦλθες: 1,24), majd pedig jön Jézus az első négy tanítványával (ἦλθον: 1,29). A „jön” ige különösen is – jobban, mint más ige – Jézus magatartására és küldetésére vonatkozik.² Követi a történet koordinátáit, mindig összekapcsolódik a *mikor*, *honnan* és *hogyan* kérdésével, de különösen is a várakozás súlyával. Így van ez már első előfordulási helyén, és így halljuk Keresztelő János szájából is: „Utánam jön, aki erősebb nálam” (Ἐρχεται ὁ ἰσχυρότερός μου Mk 1,7).³ Miután

¹ Márk evangéliumában hét látást kifejező igével találkozunk: θεωρεῖν ὁρᾶν βλέπειν ἀναβλέπειν ἐμβλέπειν διαβλέπειν περιβλέπεσθαι. Előfordulási alakjaikról és jelentésükről lásd GEORGE D. KILPATRICK: Verbs of Seeing, in J. Keith Elliott (ed.): *The Language and Style of the Gospel of Mark*, E. J. Brill, Leiden – New York – Köln, 1993, 179–180.

² Kifejezetten ő az, „akinek el kell jönnie” (erchomenos, vö. Jn 1,15). Az út témájához lásd ERMENEGILDO MANICARDI: *Il cammino di Gesù nel vangelo di Marco. Schema narrativo e tema cristologico*, Pontificio Istituto Biblico, Roma, 1981; JOEL MARCUS: *The Way of the Lord. Christological Exegesis of the Old Testament in the Gospel of Mark*, John Knox Press, Louisville – Westminster (USA), 1992.

³ Lásd ALVIERO NICCACCII: Sfondo antico-testamentario di Giovanni Battista, in *Entrarono a Cafarnao. Lettura interdisciplinare di Mc 1*. Studi in onore di P. Virginio Ravanelli (a cura di Marco Adinolfi – Pietro Kaswalder), Franciscan Printing Press, Jerusalem, 1997, 91–103; ezen kívül: JAN LAMBRECHT: John the Baptist and Jesus in Mark 1,1–15: Markan redaction of Q?, *New Testament*

pedig elérkezik a Várva Várt, mindez kiegészül a látással: „*eljött... és látta*, hogy tüstént...” (ἦλθεν καὶ εὐθὺς εἶδεν Mk 1,9–10).

Márk evangéliumában Jézust nem annyira elindulni, mint inkább „útközben” és megérkezni látjuk, akkor is, amikor az evangélista az indulás, nem pedig a megérkezés helyét hangsúlyozza:

„Történt azokban a napokban, hogy eljött (ἦλθεν) Jézus a galileai Názáretből, és János megkeresztelte őt a Jordánban. Amint feljött a vízből, látta (εἶδεν), hogy megnyílnak az egek, és a Lelket, mint galambot leszállni rá.” (Mk 1,9–10)

A „(meg)látta” (εἶδεν) ige nyelvtanilag Jézusra, a két cselekvés (ἦλθεν εἶδεν) egyetlen alanyára vonatkozik, valójában ő az, aki „lát”.⁴ Szemei előtt megnyílnak az ég,⁵ sőt *felszakad*, ezért „túl-lát”, azaz megéri Istennel való kapcsolatának alapvető igazságát, amelyet senki fel nem foghat.⁶ A Jordánnál tisztán látja saját mivoltát.

Kizárólag Márk evangélista beszél „felszakadt” (σχιζομένουσ) egekről.⁷ Jézus halálakor a Szentély függönye *szakadt ketté* (ἔσχίσθη) felülről egészen az aljáig, és a százados lesz az, aki túllátva mindezeket megvallja a Keresztre feszített va-

Studies 38 (1992) 357–384; FRANK MATERA: The Prologue as the Interpretative Key to Mark's Gospel, *Journal for the Study of the New Testament* 34 (1988) 3–20; RAMÓN TREVIJANO: *Comienzo del Evangelio. Estudio sobre el Prologo de San Marcos*, Aldecoa, Burgos, 1971.

⁴ A szentírás-magyarázók nagy többsége úgy tartja, hogy az εἶδεν csak Jézusra vonatkozhat. Az 1,9 alanya az 1,11-re vonatkozik. Vö. ROBERT A. GUELICH: *Mark 1–8,26*, Paternoster Press, Dallas – Texas, 1989, 32. Még János sem részesül ebben az egyedi látomásban. Ezen a helyen a *Mk* eltér a negyedik evangéliumtól, ahol a Keresztelő látja és tanúságot tesz, lásd Jn 1,32.

⁵ A megnyílt egek kontextusában „a látás” gyakran a látomás tapasztalatához kapcsolódik, vö. ApCsel 7,56; 10,11; Jel 19,11; Lévi Testamentuma 2,6; Júda Testamentuma 24,2; 2 Bár 22,1 (Báruk szír nyelvű apokalipszise).

⁶ Vö. MORNA D. HOOKER: *The Gospel according to St Mark*, A & C Black, London, 1991.

⁷ Eltérdően a Mt 3,16 és Lk 3,21-től, ahol a megszokottabb ἀνοίγω fordul elő. Meg kell jegyezni, hogy a héber עָפַר igét a Septuaginta általában σχίζειν-nel fordította, de az Iz 63,19-ben ἀνοίγω-val. Kizárt, hogy a *Mk* mögött a héber szöveg (TM) lenne, ez ugyanis azt feltételezné, hogy bensőséges kapcsolata volt a héber szöveggel (IVOR BUSE: The Markan Account of the Baptism of Jesus and Isaiah LXIII, *Journal of Theological Studies* 7 [1956] 74–75); érdekes megjegyzés, amit további elemekkel kellene még összevetni. Mindenesetre a σχίζειν itteni használata erős párhuzamot von a 15,38-cal (párhuzamos helyek: Mt 27,51; Lk 23,45), ahol ugyanez az ige fejezi ki azt a nagy jelet, ami Jézus halálát kíséri: Καὶ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη εἰς δύο ἀπ' ἄνωθεν ἕως κάτω. Vö. GIANCARLO BIGUZZI: *Io distruggerò questo tempio. Il tempio e il giudaismo nel vangelo di Marco*, Urbaniana University Press, Roma, 1987.

lódi kilétét (Mk 15,38–39). De a kereszttel együtt álló tanítványok előtt is nyitva áll az új ígéret meglátásának lehetősége. Meg kell jegyeznünk, hogy bizonyos egyezés van Jézus nyilvános működése és a tanítványok nyilvános működésének feltámadást követő kezdete között. Mindkét esetben egy úttal találkozunk: *út a látás felé*. „Menjetek el – parancsolja az asszonyoknak a fehér ruhába öltözött ifjú –, s mondjátok meg tanítványainak és Péternek: Előttetek megy Galileába, ott majd meglátjátok őt (16,7: ἐκεῖ αὐτὸν ὄψεσθε), amint megmondta nektek.”

Az evangélista kétszer számol be vak ember meggyógyításáról. Az elsőben a terapeutikus hatás fokozatos, részleteiben gazdagon kifejtett; a gyógyítónak másodszer is be kell avatkoznia, de végül a beteg jól lát, tisztán és messzire (egyfajta fokozást észlelünk a visszanyert látás minőségét illetően: 8,22–26). A második esetben Jézus nem alkalmaz semmiféle gesztust, sőt még a gyógyítási szavak is hiányoznak. A csoda a vak Bartimeus hitére vezethető vissza, aki visszanyeri látását és követi a Mestert az úton (10,46–52). Mindez azt sugallja, hogy a két elbeszélés az evangélium szerkezeti szintjén összekapcsolódik. Mindkettőnek szimbolikus jelentése is van.⁸ A gyógyítás értelmét és a látásra vonatkozó szavakat már sokan tanulmányozták,⁹ mégis úgy vélem, szükséges az evangélium teljes olvasatát nyújtani, amely szerint az evangélium út a vakságból a fényre.

Az egész evangéliumon heves feszültség húzódik végig, egyrészt jelen van a látásra való képtelenség, a látni-nem-akarás, másrészt Jézus meggyógyítja a vakokat, és abba sem fárad bele, hogy a hallgatóságát egy új látásmódra vezesse el.

⁸ A két vak meggyógyítása Márk kompozíciójában központi, afféle „stratégiai” helyet foglal el, lásd IGNACE DE LA POTTERIE: De compositione evangelii Marci, *Verbum Domini* 44 (1966) 135–141; legutóbb pedig EVERETT R. KALIN: „That I May See”: Christology and Ecclesiology in Mark, *Currents in Theology and Mission* 20 (1993) 445–454.

⁹ Az első és a nyolcadik lábjegyzetben felsorolt műveken kívül emlékeznünk kell TIMOTHY J. GEDDERT: *Watchwords. Mark 13 in Markan Eschatology* (JSOT Press, Sheffield, 1989) című munkájára, amely megjegyzi, hogy Isten Országa a fülektől hallást, a szemektől pedig látást kér (vö. 7,31–8,26). Nagy figyelmet fordít a βλέπετε igealakra („nézzétek!/ügyeljetek!/vigyázzatok!”), amellyel az elengedhetetlen figyelemre nevel, hiszen az ember nem tudhatja sem a napot, sem az órát (13,2sk.). CHRISTOPHER D. MARSHALL: *Faith as a Theme in Mark's Narrative* (Cambridge University Press, Cambridge, 1989) előrebocsátotta, hogy Márk a hitről nem csupán a πίστις és πιστεύειν fogalmakkal beszél; tanulmányozza azokat a szövegeket, amelyek a szívet nevezik meg a hit központjának (11,23; 3,5; 6,52; 8,17), párhuzamot von az imádság és a hit között (9,28–29; 11,24), ezt a látás és a hit asszociációjának tekinthetjük (2,5; 5,22; 15,32), a látás és hallgatás is a hit fontos metaforái (4,12; 8,18; 15,39), de a tanulmány ezeket nem fejt ki bővebben.

Követve a látást kifejező igéket, úgy tűnik, felfedezhetünk egy utat, amelyet Márk kínál fel: a hit útját. Mindenekelőtt azt kérdezzük meg: ki az, aki lát, és ki az, aki nem lát? Továbbá: hogyan viselkedik Jézus azokkal, akik nem látnak, és azokkal, akik látni szeretnének? Szavai mindig világosságot hoznak, de talán olyan is lehet, hogy „megvakítanak”. Tanulmányunk a szerkezetet tekintve három részből áll, véleményem szerint ez jól kifejezi az elbeszélés dinamikáját.¹⁰

1. „LÁTSZ VALAMIT?": A JORDÁNTÓL BETSZAIDÁIG

1.1. Jézus tekintete

Jézus nyilvános működése kezdetén „útközben” találkozik tanítványaival. A meghívástörténetek ezt mindig folyamatként írják le:¹¹ Jézus úton van, megy, meglátja és megszólítja őket:¹²

¹⁰ Az evangélium szerkezete két részből áll, az egyik középpontjában a messiási eszme (1,1–8,30), a másikban Jézus istenfiúsága áll (8,31–16,8). Ennek a felosztásnak kétségkívül megvannak a maga előnyei, különösen tematikus szempontból, lásd A. RODRÍGUEZ CARMONA: *Vangeli Sinottici*, Paideia, Brescia, 1995, 97; GUISEPPE SEGALLA: *Evangelo e Vangeli*, Dehoniane, Bologna, 1993. Segalla számára az első rész (1,14–8,21[26] „Jézus titkának leleplezését beszéli el, amit a népsokaság és a Tizenkettő nem ért”; a második rész „Jézus Jeruzsálem felé vezető útjáról számol be, valamint az Emberfia titokzatos szenvedéséről (8,22[27]–15,39)”) (i. m. 126.131). De a kétrészes felosztás nem számol kielégítően Jézus „útjának” szerepével (vö. ERMENEGILDO MANICARDI: *Il cammino di Gesù*, i. m.) és a 8,27–10,52-ig tartó szakasz kiemelkedő témájával, a követéssel. Egyetértek JOSEF ERNST-tel: „A perikópák 8,27-tel kezdődő sorozatának földrajzi beállítottságú szerkezete van, Jeruzsálem felé irányultságot vehetünk észre (most tartunk az út felénél), a szenvedésről szóló próféciaik krisztológiája érvényesül, találhatunk továbbá buzdításokat a tanítványokról és a követésről szóló szakaszban. A jeruzsálemi úton (10,46–52) a vak Bartimeusról szóló elbeszélés három nézőpontra koncentrál (út, utolsó megálló Jeruzsálem előtt, a szenvedés helye és annak követése, aki visszanyerte szeme világát), és jelzi a második fő-rész végét.” (*Il vangelo secondo Marco*, I, Morcelliana, Brescia, 1986, 26).

¹¹ Vö. C. CLIFTON BLACK: *The Disciples according to Mark. Markan Redaction in Current Debate*, JSOT Press, Sheffield, 1989, 392; SCARIA KUTHIRAKKATTEL: *The Beginning of Jesus' Ministry according to Mark's Gospel (1,14–3,6): A Redaction Critical Study*, Pontificio Istituto Biblico, Roma, 1990; L. DI PINTO: Seguitemi, vi farò diventare pescatori di uomini, *Parola Spirito e Vita* 2 (1980) 83–104.

„Amikor a galileai tenger mellett *elment* (παράγων),
meglátta (εἶδεν) Simont és testvérét Andrást,
amint hálót vetettek a tengerbe, mert halászok voltak... (1,16)
Kissé továbbmenve (προβάς ὀλίγον)
meglátta (εἶδεν) Jakabot, Zebedeus fiát, és testvérét, Jánost...” (1,19)

Ugyanezt látjuk Lévi meghívásánál is:

„Amint továbbment (παράγων),
meglátta (εἶδεν) Lévit, Alfeus fiát a vámnál ülni” (2,14)

Az úton lévő Jézus az, aki mindig elsőként lát.¹³ Tekintete egyenesen a személyre irányul, s ez az egyedi figyelem leginkább az illető néven szólításával valósul meg. Mielőtt Andrást a testvérel való kapcsolatban látná, önmagában látja; hasonlóképpen Jakab és Lévi is az apjukkal való kapcsolatukban kerülnek említésre.¹⁴ Jézus a személyt a maga valóságában ragadja meg, ugyanakkor a szöveg megemlíti családi és a szociális vonatkozásokat is: a szülőkkel és a mindennapi élettel való kapcsolatot. A foglalkozás is fontos szerepet játszik a szociális önazonosság meghatározásában: a kafarnaumiak számára Péter halász, Lévi pedig vámos, adószedő.

Jézus látja az emberi szívet és annak gondolatait, ezért tudja talpra állítani azt, akit elé hoznak: „hitüket látva (ἰδών) Jézus így szólt a bénához: Fiam! Bűneid bocsánatot nyertek” (2,5). De képes meglátni (észrevette, ἐπιγινούς) a bizalmatlanságot és az ellenszenvet is, épp ezért előttük mondja ki: „Mondom neked, kelj föl, vedd ágyadat és menj haza!” – kiváltva ezzel a jelenlévők csodálkozását: „Ezt mondták: Ilyet még nem láttunk (εἶδομεν) soha!” (2,12).

Más helyzetekben Jézus „körbenjáró” tekintetével találkozunk (az itt használt ige a περιβλέπω, „körültekint”), mintha egy mintaszerű kört szeretne megrajzolni, vagy szemlét tartana. Ezzel a tekintettel találkozunk a kafarnaumi házban

¹² Az igealakok nézőpontjából az 1,16–20 egy igen gyors leírás. Szinte minden ige első szinten, vagyis aorisztosban áll: εἶδεν, „látta” (1,16,19), εἶπεν, „mondta” (1,17), ἐκάλεσεν, „hívta” (1,20). Az elbeszélés további szintjét, a háttérrel szolgáló igealakok imperfectumban állnak, de itt csak a 16-os versben találkozunk vele: ἦσαν γὰρ ἄλιεῖς, „halászok voltak ugyanis”.

¹³ Márk gyakran kezdi szakaszait Jézusra vonatkozó, mozgást vagy látást kifejező igékkel: „jött” (1,9.14), „elhaladt” (1,16; 2,14), „bement” (1,21), „közeledett hozzá” (1,40), „kiment” (1,45) stb. Az evangéliumban Jézus alakját áthatja az isteni *pátosz*, amely arra indítja, hogy rója az utat, és jelen legyen az emberek problémáinál.

¹⁴ A szöveg azt mondja: „meglátta Andrást, annak testvérét”, nem pedig „az ő testvérét, Andrást” (1,16). Ebben az esetben elsőként Andrást látta meg, és utána említi meg a kapcsolatot testvérel, Simonnal. Hasonlóképpen a másik esetben is (1,19), előbb említi Jakabot, majd a rokoni szálat, apját: Zebedeust.

(3,20–35). Valaki hírül adja a Mesternek, hogy „kint” várják anyja és testvérei.¹⁵ Jézus nem úgy reagál, ahogy az olvasó elvárná tőle. Nem küld senkit helyet csinálni, hogy rokonai beléphessenek a házba.¹⁶ A Mester feltesz egy kérdést (33. vers), majd körbenéz (34a) és ünnepélyes kijelentést tesz (34b–35). Az elbeszélő-elemek sorában csak a központi elemet emeljük ki:

καὶ περιβλεψάμενος τοὺς περὶ αὐτὸν κύκλῳ καθημένουσ

Aztán körültekintett azokon, akik körülötte ültek

Ennek a tekintetnek a milyenségét csak Márk emeli ki, és nagy gonddal pontosítja. Két alkalommal használja a περί („valami körül”) elöljárószót (először egy összetett íge esetében: περίβλεπω, aztán a személyes névmás előtt: περὶ αὐτὸν), valamint pontosítja a Jézus köré gyűlt emberek helyzetét („körben”, κύκλῳ). Jézus körül nem egy meghatározhatatlan és kaotikus sokaság van, hanem hallgatók „köre”. Mielőtt válaszolna, személyesen, egyenként rájuk tekint, mintha igazolná hiteles jelenlétüket, hogy igen, ők itt vannak, és hallgatják. Végül kifejezett választ ad: „Íme, az én anyám és testvéreim. Mert aki Isten akaratát cselekszi, az az én testvérem, nővérem és anyám” (3,35).

Jézus házon kívül is „körültekint”, amikor például a tömegben keresi azt az asszonyt, aki ruhája szegélyét megérintette: „Erre körültekintett (περιεβλέπετο), hogy lássa, ki volt az” (5,32). Jézusnak ez a körültekintése figyelmet, szolidaritást fejez ki, ám éppúgy a helyzet józan és helyes megítélését is. Olyan tekintet ez, amely a felszín mögé lát.

1.2. Az ellenségeskedők tekintete

Az írástudóknak és a farizeusoknak is van szemük, de az ő tekintetük megragad a felszínen, a jognál, a vallás külsődleges formáinál. Méltatlankodó tekintettel néznek a törvénszegés miatt.¹⁷ Léviben csak „vámost” látnak, nem látják meg

¹⁵ JOHN D. CROSSAN: Mark and the Relatives of Jesus, *Novum Testamentum* 15 (1973) 81–113; G. DANIELI: Maria e i fratelli di Gesù nel vangelo di Marco, *Marianum* 40 (1978) 91–109; CORRADO MARUCCI: Spunti ecclesiologicali nel Vangelo di Marco, *Rassegna di teologia* 37 (1996) 169–199.

¹⁶ Rokonai azért jöttek, hogy (erőszakkal) magukkal vigyék (ἐξήλθον κρατῆσαι αὐτόν; 3,21). A názareti próféta nagy sikereket ért el, ez aggasztja a vallási vezetőket. Az ő szóbeszédük állhat eredetileg amögött (így lehet érteni az ἔλεγον személytelen igét), hogy Jézus megbolondult (3,21) vagy megszállott lett (3,22.30), ezért döntöttek úgy a rokonai, hogy közbeavatkoznak.

¹⁷ Vö. JACK DEAN KINGSBURY: *Conflict in Mark. Jesus, Authorities, Disciples*, Augsburg Fortress, Minneapolis, 1989; CESARE MARCHESELLI: La ricerca di Dio nei segni dei tempi. La struttu-

a gyógyulásra szoruló beteget, és így Jézusra sem tudnak úgy tekinteni, mint a bűnösök üdvözítőjére, orvosára. Sőt, az Ő bűnösökhöz való barátsága, „leereszkedése” botránkoztatja őket.

Figyelik tanítványait, hogy szombaton a vetések között járva tépdésik a kalászkat és eszegetik az érett szemeket. Méltatlankodva kiáltják oda Jézusnak, hogy nyissa már ki a szemét és avatkozzon közbe: „Nézd (Ἰδὲ), azt csinálják szombaton, amit nem szabad!” (2,24). Nem tudják, hogy „a szombat lett az emberért” (2,28). Nem tudják, vagy nem akarják látni, hogy fontosabb az ember. Állandóan „lesték őt (παρετήρουν), vajon meggyógyítja-e szombatnapon, hogy vándolhassák” (3,2), ő pedig csak „haragosan körülnézett rajtuk (περιβλεψάμενος), elszomorodott szívünk keménységén” (3,4–5).

Ennek a makacs látni-nem-akarásnak a következménye két ideológialag ellenkező nézetű társaság, a farizeusok és a Heródes-pártiak szövetsége, csakhogy eltegyék láb alól a közös ellenséget: „A farizeusok, mihelyt kimentek, azonnal tanácsot tartottak ellene a Heródes-pártiakkal, hogy hogyan veszítsék el őt” (Mk 3,6).

1.3. „Néznak ugyan, de nem látnak”: a példabeszédek

A példabeszédek Jézus nyilvános működésének sajátos formái, ezeken keresztül szerette megszólítani az embereket. „Sok példabeszédben hirdette nekik az ígét, hogy meg tudják érteni. Példabeszéd nélkül nem szólt hozzájuk” (4,33–34a). Az olvasó tehát arra számít, hogy a példabeszédeket könnyen megértheti. De valóban így van? Ha így lett volna, a tanítványok nem kérték volna Jézust, hogy magyarázza meg nekik azokat, amikor egyedül voltak. A Mk 4,10–13 szövege elgondolkodtató: valóban így „működik” a példabeszéd? „Ezt mondta nekik: Nektek adatott, hogy ismerjétek az Isten országa titkát, azoknak pedig, akik kívül vannak, minden példabeszédekben hangzik el, hogy nézván nézzenek, és ne lássanak (ὶνα βλέποντες βλέπωσιν καὶ μὴ ἴδωσιν), hallván halljanak, és ne értsenek; nehogy megtérjenek, és bűneik bocsánatot nyerjenek.”

Döntő jelentőségű szöveg van előttünk. Egyrészt Jézus elvárja, hogy felfogják, amit mond, és csodálkozik, hogy a saját tanítványai sem értik, hisz ez a példabeszéd valamiképpen a többi mintájául szolgál: „Nem értitek ezt a példabeszédet? Hát hogyan értitek meg majd a többit?” (4,13). Másrészt úgy tűnik, a példabeszédeknek van egyfajta „ködösítő” szerepe is, hogy „nézzenek, de ne lássanak”. Valójában a példabeszéd akkor éri el hatását, ha a hallgatója „túl-lát”

ra tematico-letteraria di Mc 1,21–3,6 parr., in Antonio Bonora (ed.): *Quaerere Deum. Atti della XXV Settimana biblica*, Paideia, Brescia, 1980, 289–313.

a példázaton, „túl-lát” a kiindulóponton (mag, elutazás, lakoma, ügyintézés stb.). A vonatkoztatási pont¹⁸ először teljes egészében rejtve marad a hallgató előtt, amikor azonban „elcsattan” a példabeszéd és mechanizmusa működésbe lép, akkor lehet rajta „túl-látni”, akkor nyílik meg hallgatója előtt.¹⁹

Márk evangélista látásmódjában a példabeszédek tehát a „túl-látást” hivatottak provokálni, amit a beszélő egész egyszerűen nem tárhat fel. Az intuíció és a döntés játéka ez. Jézus példabeszédekben szól Isten Országáról, így elvezet a látás és a nem-látás küszöbéhez, és elköteleződésre kéri a hallgatót. Nem véletlen, hogy Márknál olvashatjuk Jézusnak a lámpásról való mondását: „Vajon arra való a mécses, hogy véka alá tegyék vagy az ágy alá? Nem arra, hogy a tartóra tegyék?” (4,21). Felhívás ez a figyelemre, amely szó szerint így hangzik: „Nézzétek (vagyis figyeljétek arra), amit hallotok”: Βλέπετε τί ἀκούετε (4,24).

1.4. Van szemetek, és nem láttok?

Azon, hogy az ellenségeskedők nem tudnak, vagy nem akarnak látni, nincs mit csodálkozni. Azon viszont lehet, hogy ugyanez igazolódik földieit és szüleit esetében is. Jézus názáreti fellépése tragikus visszautasítással záródik, mert a názáretiek nem képesek „túl-látni”: „Nem az ács ez, Mária fia, Jakab és József és Júdás és Simon testvére? Nem az ő nővérei vannak itt nálunk? És megbotránkoztak benne” (Mk 6,3). De tanítványainak sem sikerült „tovább-látni”, ahogy ezt egy érdekes félreértés is igazolja: a második kenyérszaporítás után Jézus elhatározza, hogy visszatér a túlsó partra, és a bárkában így figyelmezteti tanítványait:

„Vigyázzatok, óvakodjatok (Ὁρᾶτε, βλέπετε) a farizeusok kovászatól és Heródes kovászatától!” (8,15)

A tanítványok ezt úgy értelmezik, hogy elfelejtettek kenyeret hozni magukkal; „azok pedig tanakodtak egymás közt, arra gondolva, hogy: Nincsen kenyérünk” (8,16). Nem értik az átvitt értelmet, nem tudnak „túl-látni” a kenyeres kosarakon. Hogy ez az *értetlenség* milyen súlyos, igazából rögtön megértjük a kérdések sorozatából, amelyet az evangélista a Mester szájába ad:

¹⁸ A vonatkoztatási pont (más néven: „az összehasonlítás harmadik tényezője”, *tertium comparationis*) a példabeszédben – mint egy híd – összekapcsolja a képi és a tárgyi-fogalmi részt (Isten Országá). Ez adja meg a példabeszéd mondanivalóját, üzenetét. (*A fordító megjegyzése.*)

¹⁹ Vö. VITTORIO FUSCO: *Parola e Regno. La sezione delle parole (Mc 4, 1–34) nella prospettiva marciana*, Paideia, Brescia, 1980; ID.: *Oltre le parabole*, Borla, Roma, 1983; HANS WEDER: *Metafore del Regno. Le parabole di Gesù: ricostruzione e interpretazione*, Paideia, Brescia, 1991.

„Még mindig nem tudjátok és nem értitek a dolgot?
Még mindig el van vakulva a szívetek?
Van szemetek, és nem láttok?
(ὀφθαλμοὺς ἔχοντες οὐ βλέπετε)” (8,17–18)

Jézus türelemmel emlékezteti tanítványait a két kenyérszaporításra (vö. 8,19–21). Azok ugyan emlékeznek, de képtelenek meglátni Jézus messiási mivoltát, amire a tények valójában utalnak.

1.5. Mit látsz?

Szakaszunkat, amely arról számol be, hogy a tanítványok képtelenek „túl-látni”, egy betszaidai vak meggyógyításának története követi (8,22–26), ahol mindez különleges módon valósul meg, és szimbolikus olvasatot sugall.²⁰

Márk gazdag részletességgel számol be a történekről. Jézus kézen fogja ezt a szegény embert, kivezeti a falun kívülre, majd különböző dolgokat tesz: szemére köp (azt tartották, hogy Isten emberének eljövételében a *pneuma* intenzívebben van jelen), és ráteszi a kezét. Végül, mint egy jó orvos, aki szeretné tudni, használt-e a terápia, megkérdezi tőle: „Látsz valamit?” (Εἶ τι βλέπεις). A beteg válasza arra utal, hogy valamit már lát, de még nem mindent, visszanyerte látását (ἀναβλέψας), de gyógyulása részleges: „Látom az embereket, mintha a fák járkálnának” (Βλέπω τοὺς ἀνθρώπους ὅτι ὡς δένδρα ὁρῶ περιπατοῦντας).

Meglepő, hogy Jézusnak nem sikerült elsőre meggyógyítania a vakot, meg kell ismételnie a terápiát. Ismét a szemére teszi a kezét (εἶτα πάλιν ἐπέθηκεν τὰς χεῖρας ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ). A hatás most már meghökkentő: a látás visszanyerése szemléletesen, két összetett igével jut kifejezésre:²¹

καὶ διέβλεψεν καὶ ἀπεκατέστη καὶ ἐνέβλεπεν τηλαυγῶς ἅπαντα
„látni kezdett, meggyógyult, és tisztán látott mindent” (Mk 8,25).

²⁰ Vö. IGNACE DE LA POTTERIE: *De compositione evangelii Marci*, i. m. 139, és különösen EUGEN DREWERMANN: *Das Markusevangelium*, I, 4. kiadás, Walter Verlag, Olten – Freiburg im Breisgau, 1989, 520–532.

²¹ EARL S. JOHNSON: Mark VIII. 22–26: The Blind Man from Bethsaida, *New Testament Studies* 25 (1979) 370–383, részletesen tanulmányozza Márk ezen passzusában a vakság és a látás kifejezéseit a görög környezetben: ἀναβλέπειν (visszanyerni a látást) a 8,24-ben (nem feltekinteni, mint ahogy egyesek gondolják); διαβλέπειν (tisztán, világosan látni) a 8,25-ben (míg a 8,24-ben zavarosan); végül az ἐμβλέπειν intenzív értelemben annyit jelenthet mint „belülre látni” (vö. 10,21.27; 14,6sk.).

Márk evangéliuma: út a látás felé

Ez a szemléletes kifejezőmód szándékosnak tűnik, a vak meggyógyításának történetét valóban olvashatjuk úgy, mint a következő elbeszélés paradigmáját. A kompozíció hidat ver a tanítványok vaksága és Péter hitvallása között, illetve összekapcsolódva egy másik vak meggyógyításával (10,46–52), befejezi az evangélium központi, a követés témájának szentelt szakaszát.

2. „HOGY LÁSSAK!”: CEZÁREÁTÓL JERIKÓIG

Márk evangéliumának első része a látomás és a vakság drámai váltakozásán, az emberek *soha nem látott* dolgok iránti lelkesedésén, a farizeusok *látni-nem-akarásán* át, elvezetett bennünket a nehézkes „*túl-látásig*”, és a tanítványok tompaságáig. Más oldalról nézve: egy olyan Jézust mutatott be nekünk, aki kitart szándékában, hogy gyógyítsa a fizikai és a lelki értelemben „vakokat”. Ebben a központi részben található magatartás teljes egészében az úton-útfélen, „útközben” (ἐν τῇ ὁδῷ) bontakozik ki (8,27–10,52).

2.1. Péter tisztán lát, de...

A Mester útközben, Fülöp Cezaréája felé tartva megkérdezi tanítványait: „Kinek tartanak engem az emberek?” (8,27). A közszájon forgó vélemények Illés eszkatologikus várását tükrözik vissza, akit először Jánosban, majd Jézusban vélték felfedezni (vö. 6,14–16; 8,27–28). Az emberek nyilvánvalóan megláttak valami igazságot, még ha nem is tisztán, mint a vak az első terápia után (8,23–24). Jézus ismét „beavatkozik”, most egy újabb kérdéssel: „És ti kinek tartotok engem?” És végre valakinek jó a szeme, világosan és régről látja: Σὺ εἶ ὁ Χριστός, „Te vagy a Krisztus” (8,29).

Péter hitvallásával az elbeszélés eléri döntő célját: valakinek sikerült „*túl-látni*”, felismerni Jézus messiási mivoltát. Az örömhír meghirdetését várnánk: kezdődhet az evangélium (1,1) – elvégre nem Márk evangéliuma a tulajdonképeni értelemben vett kérügmaticus evangélium.²² Ezzel szemben lehangoló csendre intéssel találkozunk, sőt, Jézus összeráncolt homlokkal és fenyegető arccal: ἐπετίμησεν, „szigorúan megfeddte őket” (8,30). Az apostoloknak szigorúan tilos elmondani bárkinek azt, amit Péter által sikerült meglátniuk.

²² Vö. VITTORIO FUSCO: Marco, in Pietro Rossano – Gianfranco F. Ravasi – Antonio Girlanda (ed.): *Nuovo Dizionario di Teologia Biblica*, Paoline, Milano, 1988, 887–895.

Miért nem lehet hirdetni, hogy Jézus a Messiás?²³ Márk nem késik a válasszal: a Mestert a kereszt útján kell követni, el kell veszíteni az életet az evangéliumért.²⁴ Jézus nyíltan kezd beszélni sorsáról: sokat *kell* szenvednie, nem csupán a halált, hanem mindazt, ami megelőzi: visszautasítást, gyalázatot, gúnyt... Péter reakciója heves, félrevonja a Mestert és megfeddi, talán attól fél, hogy szavai felzaklatják az Őt követőket.

Ebben a kontextusban Jézusnak másik arcát mutatja Márk: megfordul (ἐπιστραφείς), tanítványaira *tekint* (ἰδὼν τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ), és megdorgálja Pétert:²⁵ Jézus az, aki meghívta őket. Péter visszatér helyére: „Menj vissza mögém!” (Ὑπαγε ὀπίσω μου).²⁶

Ezután Jézus mindenkit meghív: tanítványait, a népsokaságot, és egyértelműen adja tudtul a követés feltételeit (8,34–35). Itt újra felbukkan az „evangélium” kifejezés, amely az első fejezetben háromszor is előfordult (1,1.14.15), de ezután Márk szükségét érzi egy fontos előfeltételnek: ahhoz, hogy hirdetni lehessen az evangéliumot, előbb el kell veszíteni az életet. Mint ahogy Péternél is, csupán a látás nem elég. Jézust a saját útján kell követni.

²³ G. MINETTE DE TILLESSE: *Le secret messianique dans l'évangile de Marc*, Cerf, Paris, 1968; HEIKKI RÄISÄNEN: *Das „Messiasgeheimnis” im Markusevangelium*, Finnish Exegetical Society, Helsinki, 1976; CHRISTOPHER M. TUCKETT: *The Messianic Secret*, Fortress Press, Philadelphia – London, 1983.

²⁴ EARL S. JOHNSON (*Mark VIII. 22–26: The Blind Man from Bethsaida*, i. m.) kimutatja, hogy a vak meggyógyítása szimbólum a közösség számára, és a „messiási titkot” ezzel kapcsolatban értelmezi. A nem tökéletes látás a 8,24-ben a tanítványok tökéletlen felfogóképességének a szimbóluma az egész evangéliumban (8,27sk.). A messiási cím ellenére a tanítványok valójában még nem tudják ki Jézus; azért nem hirdethetik, mert még nem ismerték meg teljes egészében (vö. 9,9). Az Egyháznak sem szabad hirdetnie anélkül, hogy nem társa az Emberfiának, aki szenved, meghal és feltámad (9,9.12). Amint a vak meggyógyításánál is, szükséges egy második „érintés”, kapcsolat is Jézussal a feltámadás után, hogy tisztán lehessen látni a Lélek segítségével (13,11).

²⁵ Az ἐπετίμησεν ige háromszor fordul elő a 8,30–33-ban. Jézus tekintetéről, amely visszaállítja a nyitott dialógust lásd RUDOLF C. PESCH: *Il Vangelo di Marco*, II, Paideia, Brescia, 1982, 92.

²⁶ Valójában Péter megelőzte, elébe ment az Úrnak, olyat tett, ami nem illik; úgy viselkedett, mint egy nagylelkű ember és jóbarát, de Istentől jövő belátás nélkül. Megpróbálta lebeszélni, eltéríteni az Igazat útjáról, ezzel sátáni szerepet játszott. Miként Szamáel, aki a rabbinikus kommentárok szerint megkísérelte eltéríteni Ábrahámot Izsák feláldozásától (*GenR. 56*). Péternek vissza kell térnie saját helyére, „utána kell mennie”, mert ezért lett elhívva a tó mellől (1,16–18).

2.2. Meglátni Isten Országát

Jézus meghirdeti, hogy a bekövetkező „látás” egyeseknek ítélet, másoknak üdvösség lesz. Aki szégyelli Őt és igéit, „az Emberfia is szégyellni fogja azt, amikor eljön Atyjának dicsőségében” (8,38). Mások viszont „nem ízlelik meg a halált, amíg meg nem látják (έως ου ιδωσιν), hogy eljön az Isten országa hatalommal” (9,1). Mit jelent „meglátni Isten Országát”, és kik azok a szerencsések, akik nem halnak meg addig, amíg meg nem látják? Az elbeszélés a színeváltozás jelenetével folytatódik (9,2sk.). Ebben kellene látnunk az ígélet beteljesedését?²⁷

Valójában az, ami a Hegyen történik (a hagyomány a Tábor-hegyével azonosítja), az evangélium legtitokzatosabb eseményei közé sorolható. Péter, Jakab és János előtt, akik felmentek vele a hegyre, Jézus „elváltozik” (μετεμορφώθη).²⁸ „Látják” Mózeset és Illést, amint Jézussal beszélgetnek (9,4).

Az elbeszélés a látás és a nem látás közötti feszültségre utal. Mi több, a három főszereplő „más” Jézust lát: dicsőséges, átváltozott (μετεμορφώθη), ruháin is átragyogó Mestert.²⁹ Ez a dicsőség ragyog Illés és Mózes körül is,³⁰ olyannyira, hogy eltűnnek, és már Jézus dicsfényt sem lehet látni. Péter, aki már megvallotta a Messiást (8,29), furcsán, a régies „rabbi” jelzővel fordul Jézus felé: „Mester! Jó, hogy itt vagyunk...” Miért éppen most fordul Jézushoz ezzel a hagyományos címmel, mikor látja a Messiás dicsőségét? Ő valóban látja ekkor, hogy kicsoda Jézus, vagy még csak arrafelé botorkál, hogy lássa?

A beavatkozó szó a felhőből jön – ami a *Shekina*, az Úr jelenlétének a szimbóluma (vö. Kiv 24,16; 34,5; 40,34) – abban a pillanatban, amikor a látás már lehetetlenné válik. Illést, Mózeset és Jézust felhő árnyékolja be (9,7), már nem

²⁷ KENT BOWER: Mark 9.1: Seeing the Kingdom in Power, *Journal for the Study of the New Testament* 6 (1980) 17–41.

²⁸ Úgy tűnik, a színeváltozás elbeszélése rögzít valami történeti eseményt, amelyet azonban rögtön különböző ószövetségi áthallásokkal magyaráznak. Az esemény és interpretációja úgy kapcsolódik össze, hogy akarva sem lehet szétválasztani, ha ugyan nem lehetetlen.

²⁹ Mátétól eltérően Márk még csak nem is tesz említést a ragyogó arcról. A ruhákra szorítkozik, és megjegyzi: „ruhái fényesek lettek és ragyogó fehérek, mint a hó, ahogy semmiféle festő a földön nem tudná megfehériteni” (9,3).

³⁰ Jézust a Törvény és a Proféták között szemlélhetjük. Érdemes megjegyezni, hogy Márk Illést Mózes előtt említi (nem így Máté és Lukács). Ez Illésnek az evangéliumban betöltött szerepét emeli ki (vö. 6,15; 8,28; 9,11–13; 15,35–36). Vö. BERNADETTE ESCAFFRE: *Traditions concernant Elie dans le Targum et la littérature rabbinique* (Extrait de la thèse de doctorat en Sciences bibliques P.I.B.), Rome, 1993.

lehet őket látni, és mivel a szemek már képtelenek a nézésre, ezért a felhőből megerősítő szózat hallatszik: „Ez az én szeretett fiam, rá hallgassatok!” A látás átengedi a helyet a hallásnak. A tanítványok szerettek volna még látni, de „mire körülnéztek (περιβλεψάμενοι), már senki mást nem láttak (οὐκέτι οὐδένα εἶδον) a közelükben, csak Jézust egymagát” (9,8).

Együtt jönnek le a hegyről, más látomások felé tartanak, amelyek nem a dicsőségről szólnak, hanem küzdelemről és szenvedésről (vö. 9,14sk.). Ez már a valóságnak a látása – új hittel és bátorsággal. Amit a hegyen láttak, arról nem beszélhetnek, míg az Emberfia fel nem támad a halálból (9,9).

2.3. Akadályok a látásban

A hegy lábánál Jézus látta, hogy tanítványai az írástudókkal vitatkoznak (9,14). A nép köréjük sereglett. Egy apát látunk „megszállott” fiával, akit a tanítványoknak nem sikerült meggyógyítani. Jézus azt kéri, vigyék hozzá, közelebből szeretné látni. De amint a démon megpillantotta (ἰδῶν) Jézust, „kitört”, és ellenkezni kezdett (9,20). Eközben Jézus személyesen beszélgetett a fiú apjával, akiből az imádság kiáltása tört fel: „Hiszek, Uram! Segíts hitetlenségemen!” (9,24), Πιστεύω· βοήθει μου τῆ ἀπιστίᾳ. Ez az apa akar hinni, akar „túl-látni”, ugyanakkor megtapasztalja ennek a látásnak a képtelenségét. Közben Jézus látva (ἰδῶν), hogy tömeg sereglett össze, ő pedig nem akart nagy nyilvánosságot, tüstént megszabadította a fiút: „Te süket és néma lélek! Parancsolom neked, menj ki belőle, és többé bele ne menj!” (9,25).³¹

Íme egy másik eset, amikor másvalaki űzött ki sikeresen démont Jézus nevében. A dolog nem került el az irigy János apostol figyelmét, tüstént meg is jegyezte Mesterének: „Láttunk (εἶδομεν) valakit, aki a te nevedben ördögöt űz, de nem követ minket. Megtiltottuk neki.” (9,38). Meg szeretné védeni a csoport tekintélyét, aggódik a hatalom esetleges elvesztésétől. Nem így Jézus, aki látja, hogy bárki, aki jót tesz, az ő művét folytatja (9,38–40).

Vannak azonban olyan dolgok is, amelyeket Jézus bánkódva szemlél az útján, ezek között van például a kicsinyek megbotránkoztatása (9,42sk.). Márk ebbe a szövegösszefüggésbe helyezi Jézusnak a rossz szemekről való mondását:

„Ha a szemed (ὁ ὀφθαλμός σου) megbotránkoztat téged, vájd ki azt;
jobb neked fél szemmel (μονόφθαλμον)
az Isten országába bemenned,

³¹ GREGORY E. STERLING: Jesus as Exorcist: An Analysis of Matthew 17:14–20; Mark 9:14–29; Luke 9:37–43a, *Catholic Biblical Quarterly* 55 (1993) 467–493.

Márk evangéliuma: út a látás felé

mintha két szemmel (δύο ὀφθαλμοὺς)
a Gyehenna tüzeire vetnek.” (9,47)

Ami felhőborítja a Mestert, az a tanítványok türelmetlensége a gyermekekkel szemben (és valószínűleg az anyákkal szemben is, akik velük voltak). Ezt látva (ἰδών) Jézus haragra gerjedt (ἠγαυάκτησεν) és megparancsolta: „Hagyjátok a kisgyerekeket, hadd jöjjenek hozzám, és ne akadályozzátok őket, mert ilyeneké az Isten országa... Majd karjaiba vette őket, rájuk tette a kezét, és megáldotta őket” (10,14.16).

2.4. A szeretet pillantása

Jézus útban van Jeruzsálem felé, amikor valaki elébe siet, leborul előtte és megkérdi: „Jó Mester! Mit tegyek, hogy elnyerjem az örök életet?” (10,17). Jézus emlékezteti a parancsokra, mire ő azt feleli, hogy azokat megtartotta ifjúságától fogva (10,20).

Ezen a ponton Márk (Mátétól és Lukácstól eltérően³²) teret enged egy szerető pillantásnak:

„ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐμβλέψας αὐτῷ ἠγάπησεν αὐτὸν
Akkor Jézus rátekintett és megkedvelte őt” (10,21)

Csak Márk számol be erről a tekintetről. Mielőtt Jézus radikálisan azt kérné tőle, hogy menjen és adja el mindenét, majd árát ossza szét a szegények között, mint ha bizalmat és bátorságot akarna önteni ebbe az előtte álló gazdagba. Márk az egyetlen evangélista, aki azt is leírja, hogy elkomorult az arca. Az ifjú nem hagyta, hogy Jézus tekintete meggyőzze, és szomorúan távozott (10,22; vö. Mt 19,22; Lk 18,23).

A gazdag ifjú távozása után az evangélista ismét azzal a jellegzetes, tekintetet kifejező igével él (περιβλέπω), amivel a Mester a tanítványaihoz fordul: „Jézus pedig körültekintett (περιβλεψάμενος), és azt mondta tanítványainak: Milyen nehezen jutnak Isten országába azok, akiknek nagy vagyonuk van!” (10,23). Mivel megrökönyödtek, Jézus rájuk tekint, úgy, mint ahogy az előző ifjúra (ἐμβλέψας, ugyanaz az igealak, mint a 10,21-ben), és azt mondja: „az embereknek lehetetlen ez, de Istennek nem; mert Istennek minden lehetséges” (10,27).

2.5. Hogy lássak!

Márk a „követés” témájának szentelt gazdag részt a jerikói vak elbeszélésével zárja, amely egyben hatásos modellje annak, mit jelent Jézust követni.³³ Csak

³² A másik két szinoptikus evangélistánál Jézus tüstént megmondja, mi hiányzik a gazdagnak, hogy tökéletes legyen (vö. Mt 19,21; Lk 18,22). Vö. VITTORIO FUSCO: *Povertà e sequela*, Paideia, Brescia 1991.

Márk evangélista nevezi meg a főszereplőt, még hozzá kétszer is, görögül és arámul: „Timeus fia, Bartimeus” – ez a különlegesség a személy történetiségét hivatott alátámasztani. A bemutatás aprólékos: a vak az út szélén ül és koldul.

Az elbeszélés kezdetén (különös módon) megismétlődik, ami a gazdag ifjúnál is: a Mester mindkét esetben elhagyja a falut.³⁴ Más szempontok, hasonlóságok és különbségek is összekapcsolódnak a két elbeszélésben: a Jézus elé való sietség,³⁵ a követés értéke,³⁶ végül pedig a különböző távozás: egyikük szomorúan távozik, a másik marad, és követi Jézust. Úgy látszik, Bartimeus beteljesíti azt, aminek a gazdag ifjú híján volt.

Kövessük az elbeszélés dinamikáját! Bartimeus megtudja, hogy a Názáreti Jézus erre halad el. Nincs semmi különös a nevével és származásával kapcsolatos információban, ez nem számottevő egy zsidó számára, aki várja a Messiást. De Bartimeus megérti a híradás lényegét és elkezd kiabálni: „Jézus, Dávid Fia! Könyörülj rajtam!” (Mk 10,47).

Hangosan kiabált, ám Jézus követői „leintették őt, hogy hallgasson. Ő azonban annál jobban kiáltozott: Dávid Fia! Könyörülj rajtam!” A szöveg nem említi kifejezetten a tanítványokat, csak kollektív többes számot használ: ἐπετίμων („megdorgálták”). Ugyanaz az ige szerepel itt is, mint ami a Mk 10,13-ban leírja a tanítványok viselkedését a gyermekekkel szemben (ἐπετίμησαν). Ekkor Jézus felháborodva avatkozott közbe, „haragra gerjedt”. Itt Márk csak annyit mond, hogy a Mester „megállt” (καὶ σταῆς), de azt nem, hogy miért. Márk ugyanis Jézust mindig mozgásban ábrázolja. Ha tehát megállt, jó oka volt rá. Megpa-

³³ Vö. JACQUES DUPONT: Il cieco di Gerico riacquista la vista e segue Gesù (Mc 10,46–52), *Parola Spirito e Vita* 2 (1980) 105–123; VITTORIO FUSCO: Un racconto di miracolo: la guarigione del cieco Bartimeo: Mc 10,46–52 par., in Mauro Laconi (ed.): *Vangeli Sinottici e Atti degli Apostoli*, Elledici, Torino, 1994, 213–225; VERNON K. ROBBINS: The Healing of Blind Bartimaeus (10:46–52) in Marcan Theology, *Journal of Biblical Literature* 92 (1973) 224–243; MICHAEL G. STEINHAUSER: The Form of Bartimaeus Narrative (Mark 10.46–52), *New Testament Studies* 32 (1986) 583–595; JOHN N. SUGGIT: Bartimaeus and Christian Discipleship, *Journal of Theology for Southern Africa* 74 (1991) 57–63; JOEL F. WILLIAMS: *Other Followers of Jesus. Minor Characters as Major Figures in Mark's Gospel*, JSOT Press, Sheffield, 1994 (különösen is a 4. fejezet). A kutatók általában felismerik Bartimeus példaértékű alakját. Steinhauser az Ószövetség által áthagyományozott meghívástörténetről (*call-story*) beszél (i. m. 592).

³⁴ „Amikor kiment az útra” (Mk 10,17); „Amikor kiment Jerikóból” (Mk 10,46).

³⁵ A gazdag ember „odafutott” Jézushoz (10,17); Bartimeus „felugrott és odament” (10,50).

³⁶ A gazdagtól azt kéri Jézus, hogy adja el javait, majd kövesse, de az ifjú nem tudja megfizetni a követés árát; Bartimeus ellenben megelőzi a kérést, önként ledobja felsőruháját.

rancsolja, hogy hívják őt oda: Φωνήσατε (10,49a). Megtehetné ezt ő maga is közvetlenül, mint Zakeus esetében tette (Lk 19,5), de azt akarja, hogy azok hívják őt oda, akik csitították, azt akarja, hogy tanítványai megváltozzanak, mert nem ez a módja az ő követésének. Nem azért hívta meg őket, hogy megóvják őt a szegények erőszakos kiabálásától, hanem, „hogyan emberek halászhálóknak lenniük” (Mk 1,17). Megértették a leckét, hiszen tüstént változtattak viselkedésükön, most már testvéri szóval fordulnak a szegény vak felé: „Bízzál! Kelj föl, hív téged!” (10,49b).

Nem váratott magára, gyorsan „ledobta a felső ruháját, felugrott”. Ez az élettel teli felugrás az út szélén kuporgó, kéregető koldus látványával fiatalos lendületet sugall. Bartimeus eldobja felsőköpenyét, amely megóvját a hidegtől, de a szegénytől is, hogy az arra járóknak kinyújtsa kezét. Készségesen eldobja köpenyét, szinte teljesen felszabadul. Micsoda kontraszt ez a gazdag ifjúval, aki javaira gondolva szomorúan távozott!

És íme, végül itt állnak egymással szemben. „Jézus megszólította és megkérdezte: Mit akarsz, mit cselekedjek neked? A vak azt felelte neki: Rabbuni (ἴνα ἀναβλέψω) Mester! Hogy lássak!” Kérését megelőzi egy szeretetteljes cím, amelyet Márk eredeti arámi nyelven közöl: „Rabbuni”. Bartimeus nem fizikai, hanem lelki közelségbe került Jézussal, immár „ő” a Mestere.

Azt várnánk, hogy Jézus tesz valamit, akárcsak Betszaidában. De Bartimeusnál egyszerűen csak megállapítja a tény, hogy a csoda már megtörtént: „a hited meggyógyított téged” (σέσωκέν σε). Szükségtelen, hogy bármit is tegyen, mert Tímeus fia már minden feltételt teljesített. „Erre azonnal (εὐθύς) látni kezdett (ἀνέβλεψεν), és követte (ἠκολούθει) őt.” Jézus azt mondja neki: „Menj!”, mint ha azt akarná, hogy így törlessze a kapott ajándékot. De Bartimeus, akinek már tökéletes a látása, nem megy el. Láta, megértette, hogy mi szolgálja a javát, és örömmel eltelve követi Jézust az úton (ἐν τῇ ὁδῷ).

3. „OTT MAJD VISZONTLÁTTOK”: JERUZSÁLEMTŐL GALILEÁIG

3.1. *Jézus körülnéz*

Bartimeus meggyógyítása után néhányan levették köpenyeiket, így Jézus szamarcsikón, leterített ruhákon, hozsannázás közepette vonul be Dávid városába (11,1–11). Tüstént a Templomba megy, de most nem tesz mást, csak körbenéz (περιβλεψάμενος). Ez az íge Márknál a jelentős események számára van fenntartva:

„Ő pedig bement Jeruzsálembé, a templomba. *Mindent megnézett* (καὶ περιβλεψάμενος πάντα), de mivel már estére járt az idő, kiment Betániába a tizenkettővel” (11,11).

Másnap reggel, amikor Jézus Betániából Jeruzsálembé tart, magához csalogatja egy fügefá (11,13: ἰδὼν συκῆν). Márk megjegyzi, hogy Jézus megéhezett (ἐπεινάσεν) és odament, hogy lássa, talál-e rajta valamit, de nem talált mást, csak leveleket. Erre azt mondta: „Senki ne egyen rólad többé soha gyümölcsöt!” (11,14). Hogy mi történt, azt csak másnap, Jézus harmadik jeruzsálemi tartózkodásakor árulja el az evangélista:

„Másnap reggel, amikor elmentek a fügefá mellett, látták, hogy *többől kiszáradt*” (11,20: εἶδον τὴν συκῆν ἐξηραμμένην ἐκ ῥιζῶν).

Péter, nem titkolva meglepődését, ezt mondja: „Rabbi, nézd (Ῥαββί, ἴδε), a fügefá, amelyet megátkoztál, kiszáradt” (11,21). Jézus válasza másfajta látás fontosságát hangsúlyozza: az apostoloknak meg kell tanulniuk hinni. Aki hiszi, „és nem kételkedik szívében, hogy megtörténik, amit mond, akkor az meg is fog történni” (11,23–24: πάντα ὅσα προσεύχεσθε καὶ αἰτεῖσθε, πιστεύετε ὅτι ἐλάβετε, καὶ ἔσται ὑμῖν).

3.2. Szabad tekintet

Miközben a Templomban tanít, megjelennek a farizeusok és a Heródes-pártiak, akik mielőtt feltennék cseles kérdésüket – szabad-e adót fizetni a császárnak, vagy nem? –, elismerik Jézusban a tisztességet és függetlenséget, a nagy véleményyszabadságot:

„Mester! Tudjuk, hogy igaz vagy,
és nem nézed az emberek személyét,
(οὐ γὰρ βλέπεις εἰς πρόσωπον ἀνθρώπων)
hanem az Isten útját igazságban tanítod” (12,14).

Az ellenségeskedők tehát felismerik Jézusban a tiszta és áttetsző tekintetet, hogy mentes a személyes érdekek hálójától, független a szociális, kulturális és gazdasági „felszíntől”; Isten szemével lát: „az ember ugyanis azt nézi, ami a szeme előtt van, az Úr azonban a szívet tekint” (1Sám 16,7). Ez a függetlenség teszi lehetővé Jézusnak, hogy jól lásson még a gazdasági kérdések és a szociális igazságosság területén is (vö. 12,16–17).

Melőzve más epizódokat, időzzünk egy kicsit annál a jelenetnél, amellyel Jézusnak a Templomban való tanítása zárul. A Mester a templom kincstárával szemben ül és figyel az embereket:

„Figyelte (ἐθεώρει), hogyan dob a tömeg pénzt a kincstárba: sok

gazdag sokat dobott be. Aztán jött egy szegény özvegy, és bedobott két garast, ami egy negyed pénz” (12,41–42).

Ennél a jelenetnél Jézus tekintete sokatmondó. Amikor már nem hallgathat, megragadja a pillanatot, magához hívja tanítványait és ezt mondja nekik: „Bizony, mondom nektek: ez a szegény özvegy többet adott mindazoknál, akik pénzt dobtak a kincstárba. Mert azok mind abból adtak, amiben bővelkedtek, ez pedig az ő szegénységéből bedobta mindenét, amije volt, egész megélhetését” (12,43–44). Az igazság és a szeretet kívánja ezt.

Jézus tekintete most is túllép a felszínen és a szívet látja. Ebben az összefüggésben jobban megértjük azt az intelmet, amellyel közvetlenül a fenti jelenet előtt fordul tanítványaihoz: „Óvakodjatok (Βλέπετε) az írástudóktól... felélik az özvegyek házait” (12,38–40).

3.3. Kinyilatkoztatás és gúny

A látás, amit az elítélt megígért és a keresztje melletti gúnyolódás között éles kontraszt mutatkozik. A feszültség a Nagytanács előtt csúcsosodik ki.³⁷ Másodjára, ünnepélyesen megkérdezi a főpap: „Te vagy-e a Krisztus, az Áldott [= Isten] Fia?” (14,61).

A titok, amely az egész elbeszélést átszövi, épp most tárul fel, miközben az állítólagos Messiás itt áll előttünk megkötözve. Jézus megtöri a kilétét fedő csendet és nyíltan válaszol: „Én vagyok”, Ἐγώ εἰμι.³⁸

Mire alapszik ez a messiási igény? Krisztus egyetlen „bizonyossága” összekapcsolódik a jövőbeni látással: „És látni fogjátok (καὶ ὄψεσθε) az Emberfiát a Hatalmasnak jobbán ülni, és eljönni az ég felhőiben” (14,62). Mindkét szentírási idézet (Zsolt 110,1; Dán 7,13) az Emberfia dicsőségét hirdeti. Ha Fülöp Cezaréájában Péter az, aki felismeri a Messiást, és ettől kezdve Jézus úgy jelenik meg, mint „az Emberfia, akinek szenvednie kell” (8,31), akkor most ez a cím megerősíti a dicsőséget, amely a szenvedés által érkezik majd el. Jézus azt mondja, hogy a jövő majd kinyilvánítja („meglátatja”) az igazságot.

Az elbeszélés egyenletesen halad előre. A káromlásra a főpap felkiált és megszaggatja ruháit (vö. Jób 1,20); mindenki úgy ítéli meg, hogy Jézus méltó a halálra, majd egyesek elkezdik leköpdösni, ütlegelni és kigúnyolják (14,63–65).

³⁷ Vö. EDWIN K. BROADHEAD: *Prophet, Son, Messiah. Narrative Form and Function in Mark 14–16*, JSOT Press, Sheffield, 1994.

³⁸ A másik két szinoptikus elég homályos: „te mondtad” (Mt 26,64); „ti mondtátok, hogy én vagyok” (Lk 22,70).

Majd elvezetik Pilátus elé, aki arra szólítja fel, hogy nézze csak meg, vizsgálja meg reálsan a dicsőségre nyújtott igényét: „Nézd (ἴδε), mi mindennel vádolnak téged!” (15,4). Jézus azonban nem felel.

Végül a kereszt alatt a látás gúnnal párosul. A főpapok és az írástudók gúnyt űznek a Názáreti messiási igényeiből, provokálják, látványosságot követelnek tőle. „Látni fogjátok az Emberfiát...” Hol van a Messiás ígérete? Szeretnék látni, hogy leszáll a keresztről, hogy higgyenek:

„A Krisztus, Izrael királya szálljon le most a keresztről, *hogy lássuk és higgyünk!* (15,32: ἵνα ἴδωμεν καὶ πιστεύσωμεν)”.

Végül az utolsó gúny a kereszt alatt: „Lássuk (ἴδωμεν), eljön-e Illés, hogy levegye őt!” (15,36). És mialatt úgy látszik, Illés nem jön el, látni lehet, hogy ez a szegény Krisztus meghal (37. vers).³⁹

3.4. A hit látása

Végül valakinek megnyílnak a szemei. Valakinek – a nagy sötétségben, amely a földet borítja (15,33) – sikerül valóban látnia:

„Mikor a százados, aki ott állt előtte,
látta (ἴδων), hogy így kiáltva kiadta a lelkét, ezt mondta:
Ez az ember valóban Isten Fia volt.”

Ἀληθῶς οὗτος ὁ ἄνθρωπος υἱὸς θεοῦ ἦν (15,39)⁴⁰

Jézus legnagyobb gyengesége – hogy nem száll le a keresztről, hogy két gonosztevő között hal meg: az arra járók tekintete, akik csak fejüket csóválják, a bölcsek, akik kigúnyolják ígéretét – az Emberfiának a leginkább zavarba ejtő és legkiemelkedőbb „eljövetele”, a legnagyobb szeretetnek az „eljövetele”. A legvégső órában csak az asszonyok tekintetével találkozunk:⁴¹

„Asszonyok is voltak, akik messziről figyelték (θεωροῦσαι). Köztük volt Mária Magdolna és Mária, az ifjabb Jakab és József anyja, és Szalóme, akik, amikor még Galileában járt, követték őt és szolgáltak

³⁹ Vö. PHILIP G. DAVIS: Mark's Christological Paradox, *Journal for the Study of the New Testament* 35 (1989) 3–18; STEPHEN H. SMITH: A Divine Tragedy: Some Observations on the Dramatic Structure of Mark's Gospel, *Novum Testamentum* 37 (1995) 209–231.

⁴⁰ Vö. EARL S. JOHNSON JR.: Is Mark 15.39 the Key to Mark's Christology?, *Journal for the Study of the New Testament* 33 (1987) 3–22.

⁴¹ BASTIAAN M. F. VAN IERSEL megjegyzi: „az előadás előtt csak férfiak voltak, akik követték őt, hogy eljártsszanak egy részt, az előadás után csak asszonyok” (*Leggere Marco*, Paoline, Cinisello Balsamo, 1989, 306).

neki; és még sok más asszony, akik vele együtt mentek fel Jeruzsálembe” (15,40–41).

Az ő tekintetük kíséri el lehető leghosszabban a szeretett Mestert, egészen a sírba helyezésig:

„Mária Magdolna pedig és Mária, József anyja figyelték (ἐθεώρουν), hogy hová helyezték” (15,47).

Ezeknek az asszonyoknak nem volt más vágyuk, minthogy mihamarabb viszontlássák és bebalzsamozzák Jézus testét. Ezért a szombatot követő első napon, amikor a nap felkelt, a sírhoz mentek (16,1–2). Emlékezetükben élt a sír bejárata előtt heverő nagy kőnek a képe. Arról beszélgettek, vajon ki fogja elhengeríteni, és íme:

„Amikor körülnéztek, azt látták (ἀναβλέψασαι θεωροῦσιν), hogy a kő már el van hengerítve. Igen nagy volt ugyanis” (16,4).

Ez a szombatot követő első nap tapasztalata már az aggódó félelem forrása. De az asszonyok a sír belsejében hármias látást élnek át:

„Bementek a sírboltba. Jobb kéz felől egy ifjút láttak (εἶδον) ülni hosszú fehér ruhába öltözve, és megrémültek. De az így szólt hozzájuk: Ne féljete! A megfeszített Názáreti Jézust keresitek? Feltámadt, nincs itt. Íme (Nézzétek! ἴδε), itt a hely, ahová tették őt. Menjete el, s mondjátok meg tanítványainak és Péternek: Előttetek megy Galileába, ott majd meglátjátok őt (ἐκεῖ αὐτὸν ὄψεσθε), amint megmondta nektek” (16,5–7).

Érdemes odafigyelni „a látás” folyamatára: az ifjútól vezet az út az eltemetett Názáreti Jézus sírhelyén át a Feltámadottig. Az egyenes és közvetlen látás főszereplői az asszonyok: beléptek és *láttak* (εἶδον): egy fehér ruhába öltözött ifjút (νεανίσκον). Második helyen szerepel az ifjú általi közvetlen látás, ő az, aki az asszonyok figyelmét a feltámadás jelére irányítja: *Nézzétek* (íme, ἴδε) a helyet, ahová elhelyezték.⁴² Végül a megígért látás, amelynek tárgya a Feltámadott: viszontlátjátok őt, ὄψεσθε.

Miután az asszonyok kijöttek a sírból, „elfutottak, mert remegés és rémület fogta el őket” (τρόμος καὶ ἔκστασις). Különös, de „nem mondtak senkinek semmit, mert féltek (ἐφοβοῦντο γὰρ: 16,8). Ilyen furcsán fejeződik be Márk el-

⁴² HUGH M. HUMPHREY: *He is Risen! A New Reading of Mark's Gospel*, Paulist Press International, New York – Mahwah, NJ, 1992; GERALD O'COLLINS: *Interpreting the Resurrection. Examining the Major Problems in the Stories of Jesus' Resurrection*, Paulist Press International, New York – Mahwah, NJ, 1988.

beszélése, meglehetősen váratlanul,⁴³ nincs szó a megjelenésekről, ami már az ókorban problémát jelentett, ezért léteznek más hozzáfűzött befejezések.⁴⁴

3.5. „Előttetek megy Galileába, ott majd meglátjátok őt”

A legdrámaiabb pillanatok egyike az, amikor Jézust elfogják az Olajfák hegyén, a Getszemáni kertben. Az evangélista elidőz egy lényegtelennek tűnő részlet felett, miszerint egy ifjú (νεανίσκος) látni akarja Jézust. A „mezítelen testén egy szál gyolcsinget” viselő fiatalember elkerüli ugyan családtagjai⁴⁵ figyelmét, de az őrség szeme elől nem sikerül kitérnie. Elkapják, de ügyesen, „az ingét ott hagyva, mezítelenül elfutott tőlük” (Mk 14,51). Csak Márk emlékezik meg erről a különös részletről, hogy egy kicsit eltávolodjon Krisztus küszöbön álló elfogatásának pillanatától. Az egésznek személyes jellege van: az evangélista az évek múltával valószínűleg csak mosolygott az eseményeken.

De talán több van itt, mint az ifjú kihívó magatartása. Az emlékezet, amely a történelem legsötétebb éjszakájába merül, az Egyház magatartására utalhat. Kétségtelen, ez az ifjú látni akarja Jézust, de inkább a kíváncsiság vonzza, semmint a szeretet. A meztelenül való elmenekülést választja, ahelyett, hogy követné a Mestert; még nem kész elveszíteni az életét. Alakja kettős: egyrészt hasonlít Jézushoz, mert őt is elfogták (14,51: καὶ κρατοῦσιν αὐτόν; vö. 14,44–45), másrészt a menekülő tanítványok alakját idézi fel (14,52: ἔφυγεν; a tanítványokra vonatkozóan: 14,50).

⁴³ Vö. P. W. VAN DER HORST: Can a Book end with ΓΑΡ? A Note on Mark XVI.8, *Journal of Theological Studies* 23 (1972) 121–124. BENOÎT STANDAERT számára a Mk 16,1–8 az egész elbeszélés befejezése: „La réponse sera d’ordre littéraire ou elle ne sera pas” (*L’Evangile selon Marc. Composition et genre littéraire*, Zevenkerken, Brugge, 1978; 2. kiadás, 1984, 20). A problémáról részletes tanulmányt lásd ROBERTO VIGNOLO: Una finale reticente: interpretazione narrativa di Mc 16,8, *Rivista biblica italiana* 38 (1990) 129–189.

⁴⁴ A hosszú befejezés (16,9–20) hiányzik az A és a B kódexekből. A IV–V. századi *Codex Bobiensis* máig az egyetlen ismert kézirat, amely a Mk 16,8-at követően ún. „rövid befejezést” hoz. A Nestle–Aland kiadásban ez rögtön a 16,8 után ez szerepel kettős zárójelben: [[Mindazt azonban, amire utasítást kaptak, azonnal hírül adták azoknak, akik Péterrel voltak. Ezután pedig maga Jézus is elküldte általuk kelettől nyugatig az örök üdvösségről szóló szent és romolhatatlan híradást. Ámen.]]. Lásd KURT ALAND: *Il testo del Nuovo Testamento*, Marietti, Torino, 1987, 208.

⁴⁵ Egyes szentírás-magyarázók arra gondolnak, hogy a Getszemáni-kertben a telek, ahol Jézus tartózkodott, Márk evangélista szüleié volt. (*A fordító megjegyzése.*)

A szombatot követő napon hajnalban az asszonyok belépnek a sírboltba és csak egy ifjút (νεανίσκον) látnak ott ülni „hosszú fehér ruhába öltözve” (16,5). Csak Márk beszél a sír belsejében ülő νεανίσκος-ról, így teremt (legalábbis irodalmi szinten) kapcsolatot a Getszemáni-kertből elfutó ifjúval.⁴⁶ Talán szimbolikus játék ez: megtalálta az ifjú a ruháját, amelytől megfosztották? Más szavakkal: az evangélium mélyén egy harmadik „ifjú” van, a keresztségre készülő katekumen. A keresztség szertartása pedig nem más, mint a régi ember levetkőzése és az új felöltése (vö. Róm 6,3–11; Ef 4,22–24; 1Pét 2,1–3).⁴⁷ Az ifjú számára pedig adott az út célja: maga a látás.

Az asszonyoknak meghirdetett üzenetben („előttetek megy Galileába”) az is benne van, hogy Jézus az, aki utat nyit (προάγει). A szenvedése éjszakáján mondott szavak beteljesedését visszhangozza: „Mindnyájan megbotránkoztok bennem, mert írva van: Megverem a pásztort, és elszélednek a juhok. De miután feltámadtam, előttetek megyek (προάξω) Galileába” (Mk 14,27–28). A Feltámadott tanítványai előtt megy Galileába, mint a pásztor, aki nyája előtt halad.

Vissza kell térni Galileába, az evangélium kezdetéhez (Mk 1,1), arra a földre, amely hallotta, hogy Jézus meghirdette Isten Országát, ahol az első tanítványok készséges és nagylelkű választ adtak a meghívásra (1,16–20). „Ott majd viszontláttok (ὄψεσθε)”. Ugyanez az igealak fordul elő a Mk 14,62 ígéréteben is: „És látni fogjátok (ὄψεσθε) az Emberfiát a Hatalmasnak jobbán ülni, és eljönni az ég felhőiben.” Néhány szentírás-magyarázó itt az Úr eszkatologikus eljövételének várakozását olvassa.⁴⁸ Mások – összhangban a szövegösszefüggéssel – Jézus galileai megjelenésének ígéréteire gondolnak, ahogy az a Mt 28,16–20-ban is áll.

Mindez nem akadályoz bennünket abban, hogy megragadjuk az üzenet egyházi jellegét. A tanítványok visszatérnek Galileába, hiszen „a keresztre feszített

⁴⁶ Márk nem ἄγγελος-ról beszél (Mt 28,2–5), sem pedig ἄνδρες-ről (Lk 24,4), hanem νεανίσκος-ról, ez a kifejezés fordul elő a Mk 14,51-ben is.

⁴⁷ Márk evangéliumának a keresztség liturgiájában való alkalmazását lásd különösen: BENOÎT STANDAERT: *L'Evangile selon Marc*, i. m. (olasz fordítás: *Il vangelo secondo Marco*, Borla, Roma, 1984); továbbá DANIEL ATTINGER: *Evangelo secondo Marco. Il paradosso della debolezza di Dio*, Nuove Frontiere, Roma, 1991, 140–141; 169–170.

⁴⁸ A tanítványoknak azért kell Galileába menniük, mert ott van a közösség székhelye. Márk így galileai közösségből való hagyományokat használhatott, vö. WILLI MARXSEN: *L'evangelista Marco. Studi sulla storia della redazione del vangelo*, Casale Monferrato, Piemonte, 1994 (eredeti: 1956; második kiadás 1959). A kutatók különböző hipotéziseit lásd például: C. S. MANN: *Mark*, Doubleday, New York etc., 1986, 669–670.

Elena Bosetti

Názáreti Jézus nincs itt, feltámadt”. Ez a hír jelzi az igazi fordulópontot: az elbeszélés befejeződött, az örömhír kihívás elé állítja őket. Márk evangéliuma, a keresztségre készülők evangéliuma a hit útját kínálja – hogy lássunk.

(Szabó Xavér OFM fordítása)

A fordítás alapjául szolgáló tanulmány: ELENA BOSETTI: Un cammino per vedere. Mc 1,9–10 sullo sfondo dell'intero Vangelo, in *Entrarono a Cafarnaò. Lettura interdisciplinare di Mc 1*. Studi in onore di P. Virginio Ravanelli (a cura di Marco Adinolfi – Pietro Kaswalder), Franciscan Printing Press, Jerusalem, 1997, 123–145.